

КУЛЬТУРА ТА ОСВІТА ВОЛИНІ НА СТОРІНКАХ ПОЛЬСЬКОЇ ПРЕСИ XIX СТОЛІТТЯ

Годований Є.Ф.,

старший викладач кафедри
загальної історії РІС КСУ

Рівненський інститут слов'янознавства Київського славістичного університету

Волинь, її педагогічні, освітні та культурні проблеми стали об'єктом прискіпливої уваги польської преси XIX століття. До числа найбільш ранніх публікацій, присвячених Волині, належать статті на сторінках журналу, який почав виходити у Вільно під назвою «Дженнік Віденський» («Віденський щоденник»). Те, що саме Вільно стало одним із центрів публікації про Волинь, не є випадковістю. У вільно утримувались традиції комісії національної освіти. На початку XIX століття тут утворився Віденський шкільний округ. Під його патронатом жваво розвивались університет у Вільно і ліцей у Кременці. Тут працювали такі просвітителі, як Т. Чацький і Х. Коллонтай, які походили з Галичини і Волині і добре знали свій край. В 1805 році Т. Чацький надрукував у «Віденському щоденнику» «Витяг про стан освіти у Волинській, Київській та Подільській губерніях за 1804 рік». Опираючись на досягнення передової суспільної думки 60-80 рр. XVIII ст. Т. Чацький проголошував статистику головним завданням історичного дослідження.

Серед трьох губерній найбільш розвинена Волинь. Рівнем освіти вона відрізняється від Подільської та Київської губерній. Тадеуш Чацький пояснює цей факт тим, що Волинь лежить ближче до столиці, до Варшави, і вона більш заселена. При аналізі таблиці А.1. спостерігається тенденція до зростання питомої ваги інших національностей. На 1804 рік євреїв на Волині проживало 4,21 %. Кількість циган тут складала 0,06 %. У Волинській губернії лише мешкало 0,03 % старовірів. Серед національностей найбільш освіченими були поляки. На Волині на 21 шляхтич припадав 1 учень, на Поділлі - 1 на 33, а на Київщині - 1 на 100. До речі, київська шляхта була менш освічена від євреїв Волині. Вони мали 1-го учня на 67 чоловік. «Віденський щоденник» друкував матеріалів про життя Волинської гімназії в Кременці. Так, в № 7 за 1805 рік журнал надрукував статут гімназії. З нього ми довідуємось, що «тут будуть викладати польську, російську, латинську, грецьку і французьку мови». [2, № 7]

Цікавою для нас є промова Антонія Стшелецького, вчителя російської мови Кременецького ліцею. «Всі ми - брати-слов'яни. Литовські статuti були написані по-руськи. Акти багатьох повітів до середини XVII століття написані на тій же мові. Вільно і Краків, а потім Остріг, найперші мали руські друкарні.» [2, № 9] В польській періодиці ця заява була піонерською. Вона свідчить про появу верстви поляків, які визнавали роль руської (української) мови в Литовському князівстві, а потім - в Речі Посполитій. Одночасно ці поляки визнавали інтеграцію польської і української культури, їх взаємовплив. Отже, зародок панславізму з'явився в Польщі задовго до Шафарика і Коллара. Волинський ліцей проводив велику науково-дослідницьку роботу. Стаття «Про ціну збіжжя і про засоби, направлені на їх покращення» містить цінні дані про кількість населення Волинської, Київської і Подільської губерній.

Достатню увагу приділяла польська преса XIX століття етнографічним та фольклорним матеріалам Волині. Так, краківська «Література» надрукувала народну легенду під назвою «Скочище». В ній розповідалось про гарну дівчину, яка жила на Волині, біля впадіння Ікви до Стиру. Красуня вирішила, що вийде заміж за того, хто перескочить річку. Ніхто з хлопців не зміг цього зробити, а дівчина повісилась на сосні». [3, № 29] Ця легенда ще не введена в літературу, і тому заслуговує на увагу фольклористів. Цікаві матеріали по культурі Волині друкував журнал «Львов'янин», який виходив у Львові в 30-х - 40-х роках XIX століття. Він звернув увагу на поета Томаша Падурру. «В устах народу на Поділлі, Україні та Волині кружляють і живуть пісні і думки поета-земляка. Одні кажуть, що він живе, інші - що застріївся. Він розповсюджував свої думки серед чумаків і козаків. Кожен козак знає його думки» [4, 10 жовтня]

22 січня 1863 року Центральний комітет проголосив себе Тимчасовим Національним

урядом, призвав громадян Царства Польського до зброї. Підпільна преса цього періоду - унікальне явище в XIX столітті. У Варшаві з 19 квітня 1863 року по 27 липня 1863 року виходила «Правда». Були в ній матеріали і про Волинь. «Русь справжня над Стиром, Горинню і Дніпром. Волинь, Поділля і Україна, батьківщина Острозьких і Вишневецьких, Дашкевичів і Ланцкоронських, Киселів і Виговських, батьківщина Сагайдачних і Козаччини.» [5,19 квітня] Звертала газета увагу на родову, національну і культурну інтеграцію двох народів. «Міхал Джялинський з пруських земель оженився з русинкою Федорою Богушівською і в посаг взяв за нею Берестечко. Славний князь Острозький, русин, по Тарновських упорядкував маєток у Сандомирському воєводстві» [5,26 червня] Цікава точка зору «Правди», що волинська шляхта - це русини, потомки тих предків, які ще поляками не були.

З 17 жовтня 1863 року до початку лютого 1864 року в Кракові виходила нелегальна газета для селян та ремісників «Пшийдж, крулевство твоє» («Прийди, царство твоє»). Газета відзначала, що «Москва з Руссю, а москаль з русином не мають нічого спільного, це дві землі і дві нації, цілком відмінні». [6, 17 жовтня]

Вона наголошувала, що руський народ живе на землях, сусідніх з Польщею, над Дніпром, Бугом, Дністром, Горинню, Случом, Прип'яттю. [6, 17 жовтня] Під час повстання молодь з Литви і Волині зустрічалась зі студентами Петербурзького і Київського університетів. [1]

На сторінках польської преси XIX століття розкидано багато суджень про освіту та культуру Волині. Одним із центрів публікаторської діяльності на початку XIX було Вільно. Потім цей центр перемістився до Львова. Матеріали про Волинь видавали також періодичні видання Варшави і Кракова. В них поєднувався досвід вчених і майстерність журналістів. Вражає різноманітність друкованих матеріалів про Волинь. Проте часто історичні матеріали на сторінках цих видань виконують специфічні, прикладні функції ілюстративного матеріалу для підтвердження якось теорії. В цілому публікація повідомлень про Волинь носила позитивний характер, так як сприяла розповсюдженню знань про цей край, вводила в науковий обсяг ще невідомі факти, сприяла формуванню стереотипу Волині як краю, багатого на історичні події, з високим освітнім та культурним рівнем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Archiwum Główne Akt Dawnych Zespół: Zarząd General - Policmajstra w Krolewstwie Polskim. Sygn. 31.
2. Dziennik wileński. № 7.
3. Literatura: - Krakow. - 1837.
4. Lwowianin. - Lwów. - 1839.
5. Prawda - Warszawa. - 1863.
6. Przyjdz Krolewstwo twoje. - Krakow. - 1863.

ЯКУБ ГОФМАН - ВЧИТЕЛЬ, ДОСЛІДНИК ВОЛИНІ, ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ

Данілічева В.Ф.,

ст. викладач

*Міжнародний університет «Рівненський економіко-гуманітарний інститут»
імені академіка Степана Дем'янчука*

Серед дослідників Волині важливе місце погадає Якуб Гофман, плідна праця якого стала величезним науковим доробком польської громади, є внеском в загальнонаціональну скарбницю історії Волині. Якуб Гофман був відомим діячем освіти і культури на Волині в міжвоєнний період XX століття. Народився 19 березня 1896 року в Колодії в польській родині.

З молодих років був пов'язаний з польським національним рухом за незалежність Польщі. Ще учнем гімназії в Jas'le вступив до Стрілецького Зв'язку (Związku Strzeleckiego). В 1914-1917 рр. служив в I Бригаді Легіонів. Брав участь у війні 1918-1920 рр. (радянсько-польській). Саме в 1918 році Польща знову постала як незалежна держава. В цей період